

## **INFORMACIJSKA PISMENOST I SIGURNOSNA KULTURA MLADIH**

**Pregledni naučni rad**

## **INFORMATION LITERACY AND THE SAFETY CULTURE OF YOUNG PEOPLE**

**Review scientific paper**

**Beba Ešrefa RAŠIDović**

### **Sažetak**

U radu se razmatra koncept informacijske pismenosti kao skup znanja i vještina koje bi mladi ljudi trebali usvojiti u najranijem periodu života i obrazovanja kao kulturu razumijevanja informacija u okviru sigurnosne kulture, kako bi se mogli nositi sa preobiljem informacija u svakodnevnom životu, ali i u učenju i obrazovanju. U fokusu je informacijsko ponašanje (Information behavior) i ponašanje pri traženju informacija (Information seeking behavior) studenata/tica i informacijska pismenost, jer se informacijsko ponašanje bavi pojedinačnim koracima koje fizički slijedi neki korisnik/ca informacija, dok se informacijska pismenost bavi kognitivnim i afektivnim aspektima (znanjem /emocijama/stavovima), koji su potrebni za izvođenje tih koraka. Istaknuto je vrednovanje informacija kao jedan od standarda informacijske pismenosti, koji je u direktnoj vezi sa informacijskom kulturom kao dijelom sigurnosne kulture. Informacijska pismenost je u informacijskom društvu ključno znanje koje pomaže ljudima da prepoznaju, preventivno djeluju i spriječe pojave i ponašanja koja ih mogu ugroziti, što i jeste bit sigurnosne kulture u svim uzrastima i svim društvenim okruženjima.

### **Ključne riječi**

informacijsko društvo, informacijska pismenost, sigurnosna kultura, informacijsko ponašanje, vrednovanje informacija, mladi ljudi, internet generacija, studenti/ce

### **Summary**

This paper discusses the concept of information literacy as a set of knowledge and skills that young people should adopt in the earliest period of the life and education as a information understanding culture within the safety culture, in order to cope, not just with the glut of information in everyday life, but also in learning and education. The focus is set on students' information behavior, information seeking behavior and on information literacy, since the information behavior deals with the behavior of the individual steps that physically follows a

user of information, while information literacy is concerned with cognitive and affective aspects (knowledge/emotions/attitudes) needed to perform these steps. The emphasis has been made on the information evaluating as one of the standards of information literacy, which is directly related to the information culture as a part of the safety culture. Information literacy is the principal knowledge in the information society that helps people to recognize and prevent the appearance and behavior which could endanger them and which is essential for the safety culture in all ages and social environments.

### Keywords

information society, information literacy, safety culture, information behavior, information evaluation, young people, net generation, students

### Uvod

Razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije (IK) doveo je do stvaranja novih društveno-ekonomskih odnosa, koji sve više počivaju na cirkulaciji, dijeljenju i razmjeni informacija, pa je njihova proizvodnja, obrada i diseminacija važan izvor produktivnosti i moći, a to za posljedicu ima značajne promjene u našem svakodnevnom životu, kulturi, ekonomiji i industriji. Taj se novi društveni obrazac naziva informacijskim društvom, a također i postmodernim, internet, umreženim, inovativnim društvom ili društvom znanja, a njegovi su osnovni alati za proizvodnju kompjuteri i telekomunikacije. Informacijsko društvo „karakterizira visok nivo intenziteta informacija u svakodnevnom životu većine građana, u većini organizacija i radnih mjesta, korištenjem zajedničkih ili kompatibilnih tehnologija za širok spektar osobnih, socijalnih, obrazovnih i poslovnih aktivnosti, kao i sposobnost za brzi prijenos, prijem i razmjenu digitalnih podataka između mjesta, bez obzira na udaljenost“ (Community Development Foundation, 1997:3).

Iako su informacije oduvijek bile sastavni dio života i zajednice i pojedinaca, tek sa snažnim napretkom informacijsko-komunikacijske tehnologije, posebno web-a i interneta, one radikalno utječu na društveni razvoj i dostupnost globalno proizvedenog znanja i iskustva. One postaju osnovno sredstvo za rad u informacijskom dobu, resurs su i njegova ključna sirovina, a njihova je brojnost i dostupnost svakim danom sve veća i zapravo proizvodi „informacijski cunami“, kako to slikovito kaže Forest Woody Horton, Jr. (2012). Informacijsko-komunikacijska tehnologija je, dakle, dovela do eksplozije informacija i implozije vremena (Le Coadic, 2005), do neslućenih mogućnosti prijenosa informacija i potpunog sažimanja vremena i prostora. To je, nadalje, impliciralo drastične promjene u načinu života, načinu rada i poslovanja, obrazovanja, studiranja, bavljenja naučnim radom, načinu zabavljanja, te dovelo do širenja popularne i razvoja globalne kulture, ali u isto vrijeme omogućilo pojavu novih, također globalnih, vidova kriminalnog ponašanja i još veću prijetnju sigurnosti pojedinaca u društvu. Jedno je istraživanje iz 2003. godine utvrdilo da je totalna proizvodnja informacija pohranjenih na papiru, filmu, magnetnim i optičkim medijima u 2002. godini bila oko 5 exabyta i oko 17,7 exabyta novih informacija

koje se emitiraju kroz elektronske tokove (telefon, radio, TV, internet) (Lyaman, Varian, 2003). Navedeni podaci dobijeni su deset godina unazad, u vremenu prije pojave društvenih mreža koje su dodatno usložnile pitanja količine proizvedenih informacija i načina njihove upotrebe. Za ilustraciju mogu poslužiti podaci koje je jedan brojač zabilježio 1. oktobra 2012. godine u 15 sati, za samo 36 sekundi, kako je vidljivo na slici 1.



Slika 1. <http://www.personalizemedia.com/the-count/>

Slika 2. pokazuje podatke koji su za pojedine društvene mreže prikupljeni po pojedinim mjesecima.

### June 2012 'Social' Update

- 3.2 billion likes and comments on Facebook daily [Source](#) Apr-12
- 40 billion android and IOS apps downloaded monthly [Source](#) Mar-12
- 2 million blogs posts written daily [Source](#) Mar-12
- 175 million tweets sent daily [Source](#) Feb-12
- YouTube has 2 billion plays per day [Source](#) Apr-12
- The Google+ button is pressed 5 billion times daily [Source](#) Feb-12
- There are 300 million photos uploaded to Facebook daily [Source](#) Apr-12
- 294 billion emails sent per day [Source](#) Mar-12
- Samsung sells 42.2 million smartphones each quarter [Source](#) Mar-12
- 2.2 million pages added to StumbleUpon monthly [Source](#) Feb-12
- Pinterest gets 17 million visits daily [Source](#) Mar-12
- Facebook has an annual net income of \$1 billion [Source](#) Feb-12

- Daily videos uploaded to YouTube is 829 440 [Source](#) Apr-12
- 58 photos per second uploaded via Instagram [Source](#) Mar-12
- 66 million iPads sold annually since early 2011 [Source](#) Mar-12
- G+ gains 625 000 more users each day [Source](#) Feb-12
- 22 million hours of TV & Movies watched on Netflix daily [Source](#) Mar-12
- Facebook gets 526 million users daily [Source](#) Apr-12

Slika 2. <http://www.personalizemedia.com/the-count/>

Ove ilustracije zorno potkrepljuju ideju o virtualnom cunamiju, ali u isto vrijeme ukazuju na neslućene mogućnosti digitalnog univerzuma i na potrebu razvijanja svijesti o efektima koje te mogućnosti mogu proizvesti u budućnosti. Tehnologija općenito nije ni dobra ni loša, ali nije ni neutralna (Kranzberg prema Castells, 2000:97), pa tako i nove tehnologije, jer način i kontekst njihove upotrebe određuje učinke koje proizvode. Konglomerat informacija koje dolaze iz svih pravaca i mnoštva kanala, taj tzv. data smog ili informacijsko zagušenje (Shenk, 2007), počeli su biti uzrokom razočaranosti, frustriranosti i zbunjenosti, pa mnogi već uviđaju da je preobilje nepotrebnih i nebitnih informacija gotovo isto toliko loše, ako nije i gore, kao i nedostatak bitnih i relevantnih informacija. Sa svekolikim se promjenama valja nositi i ovladati ovim stalno rastućim okeanom informacija različite kvalitete i namjene, pa sve značajnija postaju pitanja njihove autentičnosti, istinitosti, vrijednosti i pouzdanosti, osobito za generacije mladih ljudi rođenih sa tehnologijom tzv. internet generaciju<sup>1</sup>, vještu u upotrebi tehnologije, ali nedovoljno osviještenu o njenim opasnostima i ograničenjima. Razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije, omogućio je pristup globalno dostupnim brojnim elektronskim izvorima različitog oblika, sadržaja i vrijednosti, pa su potrebne posebne kognitivne sposobnosti i vještine da se iz univerzuma podataka zahvate pravi i korisno upotrijebe. Kognitivne sposobnosti i vještine pronalaženja informacija koje najviše odgovaraju pojedinačnim potrebama, iz naizgled neograničenog broja izvora, postaju ključne i predstavljaju posebnu vrstu pismenosti imenovanu kao informacijska pismenost (**information literacy**).

### Informacijska pismenost

Informacijska pismenost je interdisciplinarni okvir različitih vrsta pismenosti kao skup znanja, sposobnosti i vještina.<sup>2</sup> Kako je čitav život zasnovan na informacijama,

<sup>1</sup> Obično se pripadnicima internet generacije smatraju oni rođeni 1982. godine i dalje (Prensky, 2003)

<sup>2</sup> Prva je opća tradicionalna pismenost, čitanje i pisanje, govor i slušanje, brojanje i računanje, opažanje i crtanje, zatim pismenost poznavanja različitih vrsta knjižne građe, klasifikacije građe, bibliotečkih kataloga klasičnih i online javno dostupnih kataloga OPAC-a (Online public access catalog), i uopće načina rada i funkcioniranja biblioteka i korištenja njezinih usluga i izvora. Sljedeća komponenta je tehnička ili kompjuterska pismenost (computer literacy) kao poznavanje upotrebe informacijsko-komunikacijske

bez obzira da li dolaze od drugih ljudi, štampanih časopisa i knjiga, izvještaja, digitalnih izvora, kao što su baze podataka, pretraživači ili e-knjige ili se do njih može doći preko bilo kojeg drugog medija, filma, videa, DVD-a, radija, televizije, informacijska pismenost je u suštini ukupan odnos prema informacijama, kultura razumijevanja informacija i logika upotrebe informacija. U informacijskom društvu, sa tendencijom prelaska u društvo znanja, informacijska pismenost je informacijska kultura značajna jednako u svakodnevnom životu, kao i u svim segmentima rada, zajednička je svim disciplinama i područjima, svim okruženjima učenja i svim nivoima obrazovanja, jer informacijski pismeni ljudi razumiju više nego kako pronaći informacije; oni razumiju i znaju kako upravljati informacijama, kako ih analizirati, vrednovati i prenositi i kako zaštititi i sebe i informacije.

*„Informacijska pismenost su znanja potrebna za ispravno prepoznavanje informacijske potrebe za izvršavanje nekog zadatka ili rješavanje nekog problema, finansijski isplativo traženje informacija, njihova organizacija, reorganizacija i analiza kad su jednom pronađene i prikupljene, procjena njihove tačnosti i relevantnosti, uključujući i etičko priznavanje izvora odakle su preuzete, saopćavanje i predstavljanje rezultata drugima i njihovo korištenje za postizanje zadanih ciljeva.“ (IFLA, 2006:17).*

Informacijska pismenost je koncept i sastoji se od više različitih komponenti, više različitih pismenosti, koje su ujedinjene u informacijsku pismenost kao krovni pojam, a omogućavaju usvajanje primjerenog informacijskog ponašanja u svrhu dolaženja do one informacije, kroz bilo koji kanal ili medij, koja najbolje odgovara informacijskoj potrebi, uz kritičku svijest o važnosti mudre i etične upotrebe informacija u društvu (Webber, 2006:9). Ona pomaže u osposobljavanju pojedinca za razne uloge u životu i temelj je humanosti i ljudske emancipacije iznad kompjuterske (tehničke) pismenosti (Shapiro, Hughes, 1996)

Informacijska pismenost predstavlja, dakle, „okvir koji oprema ljude, ne sa gomilom tehničkih vještina, već sa širokim, integriranim i kritičkim pogledom na savremeni svijet znanja i informacija, uključujući i njeno porijeklo i razvojne trendove, njena redefinicija spram iskustva i društvenog života, njeno filozofsko opravdanje, predrasude i ograničenja, njen potencijal za ljudsku emancipaciju i ljudske dominacije, kao i za rast i razaranja“ (Shapiro, Hughes, 1996). Svaka tehnologija ima svoju upot-

---

tehnologije i njenih alata, i mogućnost stalne nadogradnje u smislu tehnoloških novina, pa pismenost za korištenje masovnih medija (mas-media literacy) kao poznavanja masovnih medija i onoga za šta masovni mediji mogu biti upotrijebljeni, kao kritičkog razmišljanja o razlikama između činjenica, stavova i uvjerenja iznesenih preko mas-medija; medijska pismenost (media literacy) poznavanja različitih medija i formata u kojima su pohranjene informacije i koji omogućuju njihovo posredovanje, bilo da su konvencionalni ili nekonvencionalni, te vizuelna pismenost (visual literacy) kao svojevrсна veza između medijske i tehnološke pismenosti i kritička procjena vizuelnih i audio-vizuelnih sadržaja. Neki autori govore i o digitalnoj pismenosti koja povezuje pojmove kao što je mrežna pismenost (network literacy), internetska pismenost (internet literacy) i multimedijalna ili hiperpismenost (hyperliteracy), a također i o multikulturalnoj pismenosti kao poznavanju kultura i jezika (Rašidović, 2011)

rebu i zloupotrebu, a jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja nije u tehnologiji, kako bi se na prvi pogled, moglo zaključiti. I zemlje u razvoju se opremaju najnovijim tehnologijama olakšavajući pristup bazama podataka, ali će se najveći raskoli „pojaviti unutar društava, između onih koji se znaju služiti novim tehnologijama i onih koji nisu usvojili potrebne vještine... Stoga obrazovni sustavi svakoga moraju osposobiti da se nosi s bujanjem informacija i iskazuje kritički duh u odabiru i rangiranju informacija“ (UNESCO prema Špiranec, 2003).

Uvjerenje da je tehnologija dovoljna, ozbiljna je opasnost i prijetnja, jer dovodi do „uspavanosti mozga“, do konzumentskog odnosa i prihvatanja svega što je na dohvat ruke, odnosno „miša“, pa bi „klikanje“ moglo zamijeniti mišljenje (Brabazon, 2007). Rast i razvoj društva zasnovan je na znanju, a znanje na kvalitetnim i relevantnim informacijama i uvijek je interakcija između ljudi, bez obzira čime je posredovano i koja je tehnologija njegovog prijenosa. Sama tehnologija ne stvara znanje, ali omogućava brži i lakši pristup zabilježenom znanju, ma gdje se ono nalazilo, tako da koncept informacijske pismenosti predstavlja ključno znanje i sposobnosti u informacijskom društvu, koje uključuju vještine analize, sinteze i procjene, kritičkog mišljenja i razumijevanja, samostalnog učenja uz korištenje različitih izvora informacija, izgradnju znanja, postavljanje pitanja i rješavanje problema, te se odnosi na ekonomska i politička pitanja i posljedice informacijskih procesa. Međutim, razvoj moderne komunikacijske tehnologije omogućio je i unaprijedio i takve potencijale kao što su praćenje, snimanje, kontrola, nametanje, usmjeravanje i restrikcija sadržaja koje ljudi čitaju, gledaju i slušaju, čime se utječe na način njihovog mišljenja i ponašanja, što ulazi i u područje cenzure, ali i u područje sigurnosne kulture. U tijesnoj vezi sa informacijskom pismenosti je, stoga, i informacijsko ponašanje (information behavior) i ponašanje pri traženju informacija (information seeking behavior), koji opisuju interakciju ljudi i informacija, odnosno način traženja i korištenja informacija. Infomacijsko ponašanje se bavi pojedinačnim koracima koje fizički slijedi neki korisnik informacija, a informacijska pismenost kognitivnim i afektivnim aspektima (znanjem, emocijama, stavovima) potrebnim za izvođenje tih koraka (Špiranec, Banek Zorica, 2008). U fokusu ovoga rada su mladi ljudi, generacije rođene i odrasle s tehnologijom - internet generacija, koja u svjetlu obrazovnih procesa i društvenog konteksta informacija, pokazuje sljedeće informacijsko ponašanje (Kuhlthau, Heinstrom, Todd, 2008):

- nema konceptualni uvid u sisteme koje koristi,
- nesigurna je pri pretraživanju,
- nasumice bira pojmove za pretraživanje, što je često rezultat nedostatka početnih informacija o nekoj temi,
- nije sklona kritičkom iščitavanju ili pregledavanju rezultata, što rezultira slabijim kvalitetom radova,
- koristi široku lepezu neispravnih strategija rješavanja problema poput kopiranja, filtriranja, pojednostavlivanja,
- velika joj je tolerancije na greške,

- služi se vizuelnim elementima kao kriterijem odabira informacija, umjesto da informacije procjenjuju prema relevantnosti,
- kopira i „lijepi“ dijelove teksta bez razumijevanja etičkih načela korištenja informacija,
- spremna je donositi zaključke na temelju malog broja informacija,
- zadovoljava se s „donekle-relevantnim“ rezultatima, te brzo odustaje od traganja za boljim rješenjima

Ovakvo informacijsko ponašanje mladih ljudi je posljedica već spomenutih raznih potencijala što ih IK tehnologija omogućuje, ali je isto tako i generator budućih trendova u informacijskom ponašanju. Sa aspekta sigurnosne kulture, koja je ovdje predmet interesiranja, potrebno je graditi, razvijati i odgajati takva informacijska ponašanja, u okviru obrazovnih okruženja, koja bi mlade ljude senzibilizirala i pripremila za mnogoznačnosti digitalnog univerzuma i njegovu sve veću složenost, kako bi na taj način zaštitili i sebe i druge.

### Informacijska pismenost i sigurnosna kultura

Sigurnosna kultura je interdisciplinarni fenomen, jednako kako je i sam pojam sigurnosti iz koje je izveden, „*veoma kompleksan i složen društveni fenomen*“ (Masleša, 2001:4), čijem se definiranju u stručnoj i naučnoj literaturi posvetilo puno prostora i vremena. Jedno od određenja pojma sigurnosti je i da „*sigurnost podrazumijeva stanje u kome nekome ili nečemu ne prijete opasnost, sigurnost kao odsutnost štetnih ugrožavanja, kao stanje bez opasnosti, odnosno ugrožavanja*“ (Masleša, 2001:8). „*Sigurnost općenito, svoj puni smisao dobiva ako je zadovoljena njena esencija, a to je kvalitet života čovjeka u punom kapacitetu te riječi*“ (Abazović, 2012:46), odnosno „*sigurnost kao stanje ravnoteže između konstruktivnih i destruktivnih sila u kojem ne dolazi do narušavanja i degradacije ekološkog sustava, civilizacijskih ostvarenja ljudske zajednice, čovjeka i njegovih tekovina i vrijednosti, ili oni ne prelaze opseg njihova razvoja*“ (Javorović prema Masleša, 2001:8). Sigurnost i zaštita, međutim, uz niz drugih značajki, ovisi i o sigurnosnom ponašanju svakog pojedinca, pa je svako ponašanje najvažniji akter vlastite sigurnosti. Sigurnosna kultura je dio društvene kulture i kao takva mora postati svakodnevna životna navika svakog člana društvene zajednice jer pomaže ljudima da prepoznaju, preventivno djeluju, spriječe i suprotstave se pojavama i ponašanjima koja ih mogu ugroziti. U tome leži bit sigurnosne kulture, a obuhvata široki krug razvijenih standarda i kriterija ponašanja, odnosno svijest o samozaštitnom ponašanju koje se mora razvijati i nadograđivati kroz odgoj, obrazovanje, učenje i rad.

Razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije je dodatno povećao i usložnio dinamiku promjena u društvu i okruženju donoseći svakodnevno nove pogodnosti, ali i nove prijetnje i opasnosti, pa se područje sigurnosne kulture širi i na usvajanje primjerenog informacijskog ponašanja kroz sticanje znanja, sposobnosti i vještina udruženih u koncept informacijske pismenosti. Informacijska pismenost je stoga u

novom vremenu neophodna u svim sferama ljudskog društva, ali osobito u obrazovnim okruženjima, od predškolskog i dalje, a posebno u visokoškolskom, jer se tu stvara buduća intelektualna elita jednoga društva. Kroz obrazovanje i odgoj se stječu društveno odgovorni stavovi i navike informacijskog ponašanja, a oni se onda prenose na druge životne i radne uloge u društvu, pri čemu je osobito značajna uloga roditelja, koji u tom smislu odgaja i svoju djecu.

Razvijene zemlje svijeta, sa razvijenijom tehnologijom i njenom većom dostupnošću (SAD, Australija, Novi Zeland), na vrijeme su postale svjesne potrebe informacijskog opismenjavanja pojedinaca i zajednica, za razliku od manje razvijenih zemalja, u kojima je tek informatizacija i informatička pismenost prioritetni i dovoljan zadatak. Ove su razvijene zemlje unazad više od tri desetljeća razvile mnoštvo modela i standarda informacijske pismenosti u skladu sa različitim perspektivama promjena u okruženju, ali u osnovi svih leži osviještenost o potrebi obrazovanja novih generacija adekvatnoj upotrebi i korištenju kvalitetnih informacija i podsticanju njihovog kritičkog mišljenja iznad i izvan samodovoljnosti tehnologije.<sup>3</sup> Zbog toga je u svim standardima i modelima informacijske pismenosti fokus na vrednovanju informacija, kao dominantnom kognitivnom procesu pretvaranja informacija u znanje kroz kritičko propitkivanje, analizu i procjenu pronađenih informacija, njihovu organizaciju i povezivanje u svrhu stvaranja, usvajanja i predstavljanja novog znanja.

Vrednovanje informacija podrazumijeva prije svega procjenu relevantnosti i pouzdanosti izvora informacija i korištenje informacija iz provjerenih izvora kritičkom analizom i izvora i informacija koje iz njih dolaze. Prihvatanje informacija iz neprovjerenih izvora ili onih do kojih se prvo dođe postavljanjem upita preko interneta, odnosno tzv. tražilica i vjerovanje da je sve što se pronađe na taj način istinito, predstavlja rizično ponašanje u smislu sigurnosne kulture i stvaranja ustaljenog obrasca navika i ponašanja kod odabira informacija za bilo koju potrebu i svrhu, a osobito za nadogradnju i stjecanje novog znanja. Brojna su istraživanja i rasprave čiji je zadatak ispitivanje informacijskog ponašanja učenika/ca i studenata/tica u različitim obrazovnim okruženjima i nivoima obrazovanja, a koja obuhvataju i segment vrednovanja informacija. Ovdje će biti interpretirani rezultati dva odvojena ispitivanja informacijskog ponašanja studenata/tica u dijelu koji sadrži pitanja, čija se suština odnosi na vrednovanje informacija i izvora informacija.<sup>4</sup>

---

<sup>3</sup> Rast i razvoj društva zasnovan je na znanju, a sposobnosti za društvene promjene su u velikoj mjeri određene našim sposobnostima za pronalaženje, procesiranje i upotrebu relevantnih informacija, jer na informacijama je zasnovan rast i razvoj znanja

<sup>4</sup> Interpretirani su rezultati dijela pre-testa informacijske pismenosti kojim se mjere početna znanja studenata/tica druge godine studija Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, kao i dio rezultati istraživanja provedenog među studentima/Cama različitih fakulteta i različitih godina studija svih osam javnih univerziteta u Bosni i Hercegovini



## Informacijska pismenost– vrednovanje informacija

U okviru pre-testa kojim se načelno ispituju predznanja studenata/tica iz svih segmenata uključenih u informacijsku pismenost, u generaciji studenata/tica rođenih 1990, 1991. i 1992. još uvijek postoji **10,81 %** (n=74) respondenata koji na postavljeno pitanje i ponuđene odgovore, odabiru sljedeće:

### Informacije sa interneta:

- Dolaze iz različitih izvora kao što su organizacije, pojedinci, poslovni svijet
- Pouzdanije su od knjiga i časopisa
- Vjerodostojne su jer internet stalno prate svjetske obrazovne institucije
- Zakon od njih zahtijeva ispravnost, pravovremenost i prikladnost
- Ne znam

njih 5 ili 62 % (n=8) biraju odgovor „Vjerodostojne su jer internet stalno prate svjetske obrazovne institucije“, a 3 respondenta ili 37,5 % (n=8) biraju odgovor „Zakon od njih zahtijeva ispravnost, pravovremenost i prikladnost“

Na pitanje: Ako za izradu seminarskog rada koristite informacije sa neke web stranice, šta je prvo što se trebate zapitati? i ponuđene odgovore

- Da li ovo mogu skinuti „copy-paste“
- Jesu li slike u boji
- Je li tekst gramatički ispravan
- Ko je autor teksta
- Ne znam

**37,83 %** (n=74) respondenata se ne pita ko je autor teksta, nego:

**53,57 %** (n=28) zaokružuje odgovor **Da li ovo mogu skinuti „copy-paste“**, a

**46,43 %** (n=28) zaokružuje odgovor **Je li tekst gramatički ispravan**

Na pitanje: Ako istražujete podatke o drogama sa neke web stranice, na šta ćete prvo obratiti pažnju i ponuđene odgovore:

- Na domenu
- Na predrasude, objektivnost, preciznost
- Na vremenski rok/update
- Na funkcionalnost i navigaciju
- Ne znam

imamo sljedeće rezultate:

za **35** respondenata ili **47,29 %** (n=74) to nisu predrasude, objektivnost i preciznost, pri čemu

**25, 71 %** (n=35) ne zna

**45,71 %** (n=35) odabire odgovor **Na vremenski rok/update**

**22,86 %** se opredjeljuje za odgovor **Na domenu**

**5,71 %** bira odgovor **Na funkcionalnost i navigaciju**

U okviru ispitivanja informacijskog ponašanja studenata/tica različitih godina studija i različitih fakulteta svih osam javnih univerziteta u Bosni i Hercegovini, sa aspekta vrednovanja informacija interesantni su odgovori na sljedeće tvrdnje:

#### **Informacije sa interneta su vjerodostojnije od knjiga i časopisa**

Sa ovom tvrdnjom se slaže ili su neodlučni **134 ili 56,07 %** ispitanika/ca (n=239)

#### **Uzimam podatke sa web stranica bez obzira na domenu**

Sa ovom tvrdnjom se slaže ili je neodlučno **150 ili 63,29 %** ispitanika/ca (n=237)

#### **Glavni kriterij za upotrebu informacija sa interneta je da one odgovaraju mojoj temi**

Sa ovom tvrdnjom se slaže ili je neodlučno **213 ili 89,12 %** ispitanika/ca (n=239)

Prezentirani odgovori zorno ukazuju na već usvojene načine i navike informacijskog ponašanja kod većine ispitanika/ca. Sasvim je jasno da su prisutne poteškoće i odsustvo analize, vrednovanja i procjene valjanosti i istinitosti informacija koje se izlučuju iz mnoštva za zadovoljenje određenih informacijskih potreba i da je jedini kriterij najbrži način dolaženja do informacija koje djelimično imaju veze sa onim što je postavljeni zadatak ili problem.

#### **Zaključak**

Iz istraživanja koja su provedena u tehnički i ekonomski razvijenijem svijetu, ali i iz prikazanih rezultata ispitivanja stavova studenata/tica sa bosanskohercegovačkih univerziteta, jasno je da već postoji usvojeni obrazac informacijskog ponašanja i ponašanja pri traženju informacija, koji je vođen gotovo isključivo tehnološkim mogućnostima i onim što se može dobiti prostom upotrebom IK tehnologije. Vjero-

vanje da internet nadzire ministarstvo obrazovanja ili da se zakon brine o ispravnosti i valjanosti informacija sa interneta od strane osoba koje imaju 20 i više godina, poražavajuće je i zabrinjavajuće u isto vrijeme. Zahvatanje podataka sa bilo koje web stranice i njihova nekritična upotreba je također zabrinjavajuća, osobito sa sve većom raširenošću društvenih mreža i web-a 2.0, gdje se brišu granice između kreatora i korisnika informacija. Prezentirano informacijsko ponašanje dalekosežna je prijetnja opstanka pojedinca u informacijskom društvu, koji u isto vrijeme, zahvaljujući robovanju mreži i relativno lakoj dostupnosti mnoštva informacija, može biti i manipulator i žrtva manipulacije, podložan „digitalnoj demenciji“ (Spitzer, 1999) „uspavanosti mozga“ i prihvatanju stvari „zdravo za gotovo“. Prihvatanje činjenica, stavova i uvjerenja kao jednako relevantnih informacija za izgradnju vlastitih stavova i znanja od pojedinca dugoročno stvara igračku koja mora biti „umrežena“ da bi mogla opstati, pa to postaje zasebna vrsta ovisnosti, koje još uvijek nismo dovoljno svjesni. Informacijska pismenost kao informacijska kultura ima za cilj i odgajanje novih generacija za humanu upotrebu informacija u svrhu napretka društva i dobrobiti svakog pojedinca, pa u skladu s tim i razvijanje humanih informacijskih potreba. U vremenu promijenjene obrazovne paradigme, novih načina učenja, e-učenja, m-učenja i obaveze cjeloživotnog učenja, da bi se išlo u korak sa globalnim društvenim razvojem, akcenat je na samostalnom učenju za šta svaki pripadnik informacijskog, inovativnog društva mora biti pripremljen. Za takve zadatke svako ponaosob mora biti osviješten, odgojen, educiran, opremljen, osposobljen i usmjeren, a to je moguće kroz usvajanje široke lepeze znanja, sposobnosti i vještina koje se stiču informacijskim opismenjavanjem. „*Motiviranje internetske generacije uporabom dodatnih tehnoloških alata možda nije toliko učinkovito i presudno kao poboljšanje njihove informacijske pismenosti i razvoj vještina kritičkog mišljenja*“ (Barnes, Marateo, Ferris, 2007). Tehnologija ne stvara znanje, ona je samo alat koji pomaže u prijenosu globalno proizvedenog znanja i iskustva, jer je znanje nematerijalni resurs koji se uvijek prenosi s čovjeka na čovjeka. Alati ne podstiču mišljenje i razmišljanje, kreativnost i darovitost; oni služe kao oruđa materijalizacije ideja. Stoga znalci nisu oni koji znaju „klikati“ i neselektivno preuzimati informacije iz prvog rezultata, koji dobiju upisivanjem nekog pojma u tražilicu, nego oni koji posežu za kvalitetnim izvorima informacija i u njima sadržanim informacijama, i uz promišljanje, nove ideje i istraživanje, generiraju novo znanje i tako doprinose i osobnom napretku i dobrobiti zajednice.

Razvijeni svijet je, paralelno sa napretkom tehnologije, razvijao i svijest o potrebi informacijskog opismenjavanja svih pripadnika društvene zajednice, osobito kroz formalno obrazovanje, precizirajući da je informacijska pismenost jedno od osnovnih svojstava obrazovanih ljudi.<sup>5</sup> Pri tome valja imati u vidu da informacijska pismenost nije statičan koncept. Kako su promjene u okruženju česte i brze, tako se i

---

<sup>5</sup> U Australiji i Novom Zelandu od univerziteta se zahtijeva da odrede svojstva diplomiranih studenata/tica u smislu vještina i znanja koja kao takvi moraju posjedovati, pa je jedan od atributa diplomiranih studenata/tica i informacijska pismenost kao propisani cilj (ANZILL, 2004). U SAD je informacijska pismenost na mnogo mjesta dio zahtjeva za akreditaciju univerziteta/fakulteta. (Izhodišća...,2006)

koncept informacijske pismenosti nadopunjuje. Savladavanje i prihvatanje promjena upravo je u direktnoj vezi sa razvijenom sviješću o povezanosti informacijske pismenosti i kompleksnosti svijeta informacija i savremenog načina življenja, u kome je sigurnosna kultura i sigurnost i pojedinca i društva itekako značajna.

## Literatura:

1. ANZIIL. (2004). A. Bundy (Ed.), *Australian and New Zealand information literacy framework : principles, standards and practice*. (2nd ed.). Adelaide: ANZIIL.
2. Abazović, M. (2002). Državna bezbjednost. Uvod i temeljni pojmovi. Sarajevo : Fakultet kriminalističkih nauka
3. Abazović, M. (2012) Državna bezbjednost. Sarajevo : Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije
4. Barnes, K., Marateo, R.C.& Ferris, S.P. (2007). Poučavanje i učenje s internetskom generacijom . Edupoint Retrived from [edupoint.carnet.hr/casopis/55/clanci/3.html](http://edupoint.carnet.hr/casopis/55/clanci/3.html)
5. Brabazon, T. (2007). The university of google. Aldershot : Ashgate Publishing.
6. Castells, M. (2000). Uspon umreženog društva. Zagreb : Golden marketing
7. Community Development Foundation (1997). The Net Results : Social Inclusion in the Information Society. Report of the National Working Party on Social Inclusion in the Information Society. London : IBM
8. Horton, F.W.Jr. (2012). Worldwide information literacy website explosion. Privatna poruka
9. IFLA.(2006).J. Lau (Final draft) Guidelines on information literacy for life-long learning
10. Izhodišća za uveljavanje informacijske pismenosti na univerzah v Sloveniji. (2006). Retrived from
11. <http://www.zbds-zveza.si/dokumenti/2007/INfpismenostIZHODISCA.pdf>
12. Kuhlthau, C.C., Heinstrom, J.& Todd, R.J. (2008). The 'information search process' revisited: is the model still useful? *Information Research* . **13**(4) paper 355. Retrived from <http://InformationR.net/ir/13-4/paper355.html>
13. Le Coadic, Y. F. (2005). Nauka o informacijama. Beograd : Narodna biblioteka Srbije, Clio.
14. Lyman, P. & Varian, H.R. (2003). How much information. Retrived from <http://www2.sims.berkeley.edu/research/projects/how-much-info/>
15. Masleša, R. (2001). Teorije i sistemi sigurnosti. Sarajevo : Magistrat
16. Prensky, M. (2005). Digitalni urođenici, digitalne pridošlice. Razmišljaju li doista drugačije?. Edupoint. Retrived from <http://edupoint.carnet.hr/casopis/32/clanci/2>
17. Prensky, M. (2003). Has "Growing Up Digital" and extensive video game playing affected younger military personnel's skill sets? Retrived from <http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Has%20Growing%20Up%20Digital%20Affected%20Military%20Skill%20Sets.pdf>
19. Rašidović, B.E. (2011). Informacijska pismenost i visokoškolske biblioteke - edukacija korisnika. Model Univerziteta u Sarajevu : magistarski rad. Sarajevo : Univerzitet, Filozofski fakultet

20. Shapiro, J.J. & Hughes, S.K.(1996). Information literacy as a liberal art : Enlightenment proposals for a new curriculum. *Educom Review*, 31 (2)
21. Shenk, D. (2007). The e-decade : was I right about the dangers of Internet in 1997. Retrived from
22. [http://www.slate.com/articles/arts/culturebox/2007/07/the\\_e\\_decade.html](http://www.slate.com/articles/arts/culturebox/2007/07/the_e_decade.html)
23. Spitzer, M. (1999). *The mind within the net. Models of learning, thinking and acting.* Cambridge, London : MIT Press
24. Špiranec, S. (2003). *Informacijska pismenost – ključ za cjeloživotno učenje.* Edupoint, Retrieved from <http://edupoint.carnet.hr/casopis/17/clanci/1.html>
25. Špiranec S. & Banek Zorica, M. (2008). *Informacijska pismenost. Teorijski okviri i polazišta.* Zagreb : Zavod za informacijske studije
26. Webber, S. (2006). *Information literacy in higher education.* In Stopar & Rabzelj (Eds.), *Informacijska pismenost med teorijo in prakso. Zbornik prispevkov* (pp.9-20). Ljubljana : ZBDS

### **Biografija**

**Beba Ešrefa Rašidović**, magistar bibliotečkih nauka, voditeljica Biblioteke Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije i predavač, kao stručnjak iz prakse, na izbornom predmetu iz informacijske pismenosti. Autorica je prvog bosanskohercegovačkog modela informacijske pismenosti (Model prožimanja komponenti) i tridesetak naučnih i stručnih radova iz ove oblasti, a koautorica je i priručnika iz informacijske pismenosti za kreiranje inovativnih modula informacijske pismenosti u okviru Tempus projekta „Informacijska pismenost i cjeloživotno učenje za ekonomiju zasnovanu na znanju u zemljama Zapadnog Balkana“.

E-mail: [brasidovic@fkn.unsa.ba](mailto:brasidovic@fkn.unsa.ba)